

Angeli v Ameriki (na fotografiji Nejc Cijan
Garlatti in Domen Valič) v režiji Ivica
Buljana v Mini teatru
Foto: Toni Soprano Meneglejte

Angeli v Ameriki (na fotografiji Nataša
Keser) v režiji Nine Rajić Kranjac v
Slovenskem mladinskem gledališču
Foto: Ivian Kan Mujezinović

59. BORŠNIKOVO SREČANJE

Bi morali vedno poslušati nov prevod?

Okrogla miza Društva slovenskih književnih prevajalcev
O časnosti in sočasnosti dramskih prevodov

Petra Vidali

Društvo slovenskih književnih prevajalcev že tretje leto sodeluje z Boršnikovim srečanjem. Iztekajoča se gledališka sezona je prinesla dobra izhodišča za pogovor, ki ga je usmerjal prevajalec **Iztok Ilc**: dobili smo namreč po dva nova prevoda istih izvornih besedil za različni uprizoritvi. Eni podvojitvi je botrovala odločitev maturitetne komisije, ki je za esej izbrala Sartrova Zaprta vrata. Gledališča rada izkoristijo tržno nišo, zato so predvsem za maturante uprizorili Sartrova Zaprta vrata v Mestnem gledališču ljubljanskem (MGL) in v Slovenskem ljudskem gledališču (SLG) Celje.

”

V gledališču z novim prevodom ne dobiš samo novega prevoda, temveč dobiš tudi človeka, ki je "dve dolžini pred vsemi ostalimi"

Dramo smo seveda že imeli prevedeno, še nedavno je izšel novi ponatis prevo-da Drage Ahačič iz leta 1958, obe gledališči pa sta za priložnostni uprizoritvi naročili novi prevod. Tega sta se lotili praktično, v MGL je Zaprta vrata prevedla hišna dramaturginja in dramaturginja bodoče uprizoritve Zaprtih vrat **Eva Mahkovic**, v SLG Celje pa hišna lektorica in tudi lektorica bodoče uprizoritve Zaprtih vrat **Živa Čebulj**. V Ljubljani je predstavo režiral Jaša Koceli, v Celju

pa Mateja Kokol. Po presoji Iztoka Ilca je prevod Žive Čebulj nekoliko "bolj literaren", prevod Eve Mahkovic pa "bolj pogovoren". Mahkovic je povedala, da je, kot je predvsem praktična dramaturginja, tudi praktična prevajalka. Pomeni, da že prevaja z mislijo na uprizoritev, celó z mislijo na konkretno uprizoritev, režijski koncept in zasledbo. Kar seveda ne pomeni, da njeni prevodi niso zvesti. Tudi ona "prevede, kar piše".

Župančičev prevod Shakespearja ne bo nikoli zastaral

Takšen je bil namreč napotek Mateje Kokol Živi Čebulj. Režiserka se je v izhodišču odločila, da besedila ne želi predrugačiti ali prilagajati. Prevajalka se zato ni prilagajala konceptu uprizoritve, temveč je vstopala v proces "s popolnim zaupanjem v avtorja". Nobena od prevajalk se ni "posvetovala s starejšim prevodom", seveda pa sta ga imeli v (daljnem) spominu, vsaj stavek "Pekel so ljudje okoli nas", ki se je v prevodu Žive Čebulj spremenil v "Pekel so Drugi". (Kot prevajalka si lahko privoščiti in utemeljiti veliko začetnico, kako naj se uprizori oziroma izgovori, pa je problem drugih

v procesu.) Tudi sicer prevajalka tudi v gledališču najbolj zaupa "v slog avtorja". Zato se ji pri prevajanju ne zdi ključno vprašanje, kako bi kaj kar najboljšje povedala, temveč zakaj je tisto, kar je povedano, povedano tako, kot je. Zakaj Maša v Čehovu (Tri sestre) tako strašno lomi besede in jih išče, zakaj je toliko tropičij ... Seveda bi to lahko povedala bolj tekoče, a vprašanje je, zakaj ni tako povedala. "Vrhunski avtorji dramatike se fantastično poigravajo z značilnostmi in elementi spontanega govora."

Na vprašanje Ilca, ali se jima je zdel novi prevod sploh potreben, Mahkovic odgovarja: je zagovornica novih prevodov, ker je stari prevod po navadi vedno že ravno toliko zastarel, da ga je problem govoriti na glas. Seveda pa to zavisi od tipa teksta. Bolj oddaljeni prevodi, recimo Župančičevi prevodi Shakespearja, se zdijo bolj primeri ni za uporabo kot prevodi sodobnejših besedil. Čebulj se strinja, pri slogovno bogatih besedilih je drugače kot pri (skoraj) slogovno pragmatičnih, kakršna so Zaprta vrata. "Župančičev prevod Shakespearja ne bo nikoli zastaral. Vrhunski izvirniki in vrhunski prevodi ne zastarajo." Zakaj se je po njenem prepričanju v gledališču dobro odločiti za novi prevod? Ker v gledališču z

novim prevodom ne dobiš samo novega prevoda, temveč dobiš tudi človeka, ki je "dve dolžini pred vsemi ostalimi." S prevajalcem dobiš nekoga, ki se je intimno soočil s tem tekstom, preden so se z njim soočili vsi ostali. Ustvarjalci, posebej igralci radi rečejo, da vstopajo v tekst, prevajalci pa pogosto rečejo, da gre tekst skozi njih, da je tekst vstopil vanje in šel skozi njih. To sta zelo telesni metafori, pravi prevajalka in dodaja, da je torej ključno vprašanje, "kako tega človeka izkoristiti".

Ne "prevod", temveč "po prevodu"

Druga podvojitev je bolj nenavadna. Angelov v Ameriki, kultne drame Tonyja Kushnerja iz začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja, doslej na slovenskih odrih niso uprizorili, prav v tej sezoni pa sta se za to odločila Mini teater z režiserjem Ivico Buljanom in Slovensko mladinsko gledališče (SMG) z režiserko Nini Rajić Kranjac. V tem slučaju smo dobili še ne skoraj precedenčni primer: drama oziroma njen prvi del je knjižno izšel prej, preden je bil postavljen na oder, prevod **Mihe Avanza** je bil narejen za antologijo Ameriška drama 20. stoletja (2001). V Mini teatru so torej tudi drugi del naročili Avanzu, v SMG pa so prevod obeh delov zaupali **Katji Zakrajšek**, ki je tudi sodelovala v pogovoru na Boršnikovem srečanju. Kot je rekel Iztok Ilc, bi se lahko samo o prevodu tega teksta pogovarjali ure in ure. To je popolno nasprotje Sartrovih zaprtih Zaprtih vrat, konverzijske komorne drame. Pri Kushnerju mrgoli referenc iz političnega življenja, iz popkulture, v drami je cela paleta sociolektov, specifičnih slogov in besedišča jezikovnih in spolnih manjšin ... Za Katjo Zakrajšek to ni bilo prvo prevajanje izjemno kompleksnega besedila - Sovretovo nagrado si je prislužila s prevodom Dekle, ženska, druga i Bernardine Evaristo -, zato pa prvo prevajanje za gledališče. Besedilo ji je brez dvoma "ležalo" ("uži-

vala sem celo v prevodu didaskalij"), vseeno pa je bilo za prevajalko, ki je, kot pravi, zelo zaščitniška, ki je navajena imeti "osebno pod nadzorom vsako vejico in piko", to težka preizkušnja. Morala je sprejeti, da bodo v uprizoritvenem procesu svobodno razpolagali z njenim prevodom. Pokazala se je tipična razlika v perspektivi: ustvarjalcem uprizoritve se je zdelo, da niso veliko posegali v "njen tekst", njej pa prav nasprotno. (Mahkovic je potrdila, da je to stalna diskrepanca.) Sicer morda res niso toliko direktno posegali v prevod, več je bilo krajšanj, montaž in avtorskih interpolacij. Razumela je, da je treba v gledališču svoje delo spustiti iz rok, vendar pa je ob tem tudi Zakrajšek postavila pogoj: nepozornemu bralcu uide, če pa smo opozorjeni, vidimo, da ne piše "prevedla Katja Zakrajšek", temveč "po prevodu Katje Zakrajšek".

V odgovoru na moderatorjevo vprašanje o zastaranju gledaliških prevodov pa je opozorila na naslednje: posebej so zastaranju izpostavljeni prevodi, ki se ujamejo v časovni razkorak med artikuliranjem vprašanj v izvirnem in ciljnem jeziku. Slovenščina in angleščina v artikuliranju nekaterih problemov nista sočasni. Ko je prevajal Avanzo, v slovenščini za nekatere stvari "še ni bilo jezika", ki ga je Kushner že imel. Dvajset let pozneje je lažje, bolj evidentno najti določene rešitve. Če se torej delo prevaja kmalu po nastanku, je večja verjetnost, da pride do takšnega učinka. Dinamika odnosa z izvirnikom se spreminja.

Okrogla miza O časnosti in sočasnosti dramskih prevodov je bila izjemno dobra. Pokazala je, da je ob konkretnih primerih in s praktiki, ki znajo misliti svoje početje in svoje področje, mogoče najti nove odgovore na stara vprašanja.

KULTURNA POLITIKA

Nad prekarnost v kulturi z novo uredbo

Največja sprememba je uvedba štirih kariernih razredov, prenovljen bo seznam poklicev samozaposlenih in seznam nagrad s področja kulture

Tjaša Gajšek

Ministrstvo za kulturo je v javno obravnavo poslalo predlog sprememb in dopolnitve uredbe o samozaposlenih v kulturi. S tem začenjajo prvi del večje reforme statusa samozaposle-

nih v kulturi, so napovedali na ministrstvu.

Največja sprememba nove uredbe je uvedba štirih kariernih razredov, ki naj bi samozaposlenim omogočala večjo socialno varnost. Najvišji bo

prvi razred, ki bo namenjen posameznikom na vrhu kariere, drugi in tretji razred bosta namenjena tistim, ki so že prešli v kontinuirano delo, četrti razred pa samozaposlenim, ki z delom v kulturi šele začenjajo. Vsi, ki status samozaposlenega v kulturi že imajo, bodo ob veljavi uredbe uvrščeni v tretji razred, pozneje - v pol leta ali ob naslednjem podaljšanju pravice do plačila prispevkov - pa bodo lahko z vlogami in dokazovanjem prešli v višja razreda. Že podeljen obseg pravice do plačila prispevkov bo na podlagi te spremembe uredbe ostal enak.

Za vse štiri razrede pri vpisu v razvid bodo tudi po veljavi uredbe še naprej veljali splošni pogoji za vpis, so sporočili z ministrstva, kar pomeni, da se posameznik v razvid za samozaposlene v kulturi lahko prijavi z največ štirimi poklici. Pogoji za vpis v najvišja dva razreda bodo vezani na delovno dobo - za vstop v najvišji razred bo po-

sameznik moral izpolnjevati pogoj 30 let delovnih izkušenj, za drugi razred pa 20 let. Pri beleženju delovne dobe ne bo šlo samo delo v času statusa samozaposlenega, ampak tudi delo v javnem zavodu in v drugih oblikah zaposlitve. S tem bodo omogočili tudi lažje prehajanje iz statusa zaposlitve v javnem zavodu v status samozaposlenega in obratno, so napovedali na ministrstvu.

Karierni razredi prinašajo tudi določene dodatne pravice, kot je višina prispevkov in uvedba drsnega cenzusa v zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo, s čimer naj bi samozaposlenim v kulturi omogočili boljše pogoje za določitev višine pokojnine. Drugačna bodo tudi merila za pridobitev statusa samozaposlenih in pravice do plačila prispevkov. Spremembe bodo sledile načelu "vsako delo šteje", kar pomeni, da bo po novem presojeno tudi delo, za katerega samozaposleni doslej praviloma niso dobili plačila - od

izobraževanja, mentoriranja, skrbi za internacionalizacijo njihovega dela, organizacijo gostovanj in ostale strokovne naloge. Uredba se bo tako prilagajala realnim dosežkom samozaposlenih, namesto da bi morali samozaposleni svoje umetniške odločitve prilagajati pogojem uredbe.

Prenovljen bo tudi seznam poklicev samozaposlenih, uredba predlaga osem novih, več kot 20 poklicev pa je spremenjenih. Na ministrstvu pojasnjujejo, da je bilo seznam treba posodobiti, saj je od zadnje spremembe pred desetimi leti nastalo veliko novih poklicev, sploh takih, ki so vezani na nove umetniške in tehnološke postopke.

Rok za oddajo komentarjev in pri-pomb je do vključno 15. julija. Oddati jih je mogoče na portalu eDemokracija ali po elektronski oziroma navadni pošti poslati na ministrstvo za kulturo. Vlada naj bi uredbo obravnavala predvidoma konec avgusta.